

Мая Христова

ПСИХОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ИЗПОВЕДТА СПОРЕД ТВОРЧЕСТВОТО НА ПРОФ. ПРОТОЙЕРЕЙ ХРИСТО ДИМИТРОВ¹

The author is a doctoral student at the Faculty of Theology of Sofia University „St. Kliment Ohridski“; e-mail: maya_hristov@yahoo.com; <https://orcid.org/0009-0001-1827-1613>.

Abstract: Maya Hristova, *Psychological aspects of the confession according to the work of Prof. Archpriest Hristo Dimitrov*.

The purpose of this study is to examine the psychological dimensions of sacramental confession as analyzed in depth by Prof. Hristo Dimitrov. His exploration focuses particularly on the third section of his work, *Private Soul-Healing-Soul-Guiding Pastoral Care*, where he delves into the intricate relationship between confession, personal spiritual healing, and pastoral guidance. Dimitrov not only considers the theological and doctrinal aspects of confession but also highlights its profound psychological effects on the penitent, emphasizing the inner transformation, relief, and moral renewal that the sacrament brings. Furthermore, his study sheds light on the pastoral role of the confessor, who must navigate both spiritual and psychological dimensions in guiding the faithful toward repentance and reconciliation. He examines how the act of confession influences the emotional and mental state of the believer, addressing feelings of guilt, remorse, and eventual spiritual liberation. By emphasizing the therapeutic potential of confession, Dimitrov's work contributes to a deeper understanding of the sacrament not only as a religious obligation but also as a significant aspect of personal psychological well-being and spiritual growth.

Keywords: *Pastoral Psychology and Psychotherapy, Meaning-Centered Psychology, Logotherapy, Mystery of Confession*

¹ Текстът е представен на юбилейна научна сесия на тема „Да останеш верен на Църквата Христова“, посветена на 50-годишнината от кончината на професор ставрофорен протоерей д-р Христо Димитров (1891-1973), София, 17 февруари, 2023 г.

Увод

С акта на грехопадението човек прекъсва неразривната си и непосредствена връзка с Бога и от този момент нататък душата му загубва възможността да черпи директно от извечния и най-истински животворен извор – своя Създател. Злото на греха е посято и душата му започва своя нескончаем страдалчески път. Раждат се страстите, а те носят със себе си страданието. Със своята първоначална безстрастна природа обаче, облечена в добродетелност и в богоподобната близост, след първородния грях човешката душа вечно е обречена да търси обратния път към своята изначалност, но и вечно да страда поради тежестта на греховността си. И така, в лутането си и в непоносимостта на бремето от греха и страстите тя търси начини да облекчи своето страдание.

Мъдрият Творец не е оставил сам човека и в това му начинание и чрез вложения в него най-фин нравствен център – съвестта, му дава (и) чрез божествено установеното тайнство на покаянието и изповедта да намери успокоение и спасение.

Като един от първите изтъкнати изследователи на Пастирското богословие у нас – проф. прот. Христо Димитров в един от своите големи трудове „Пастирско богословие“ и по-конкретно във 2-а част: Лично или индивидуално душепастирство, разглежда в дълбочина душелечебната и душеръководна роля на изповедта или сакраменталната изповед, както той я нарича, в християнското душепастирство. Целта на настоящата разработка е да проследи психологическите аспекти на сакраменталната изповед така, както проф. Христо Димитров подробно ги изследва и представя най-вече в трети раздел на своя труд „Частно душелечебно-душеръководно пастирство“.

Несъмнено една от най-съкровените дълбоко заложили психически потребности на човека е нуждата му от разкриване на вътрешния му свят чрез вербализирането на съдържимото там. Неслучайно проф. о. Христо Димитров започва своя психологически прочит на това тайнство именно от онази така вкоренена нужда от изповед, която е непрекъсната и повсеместна². Като проследява

² Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia:

изповедните традиции назад във времето, през различните епохи и при различните култури (езически, юдейски и християнски) – от първобитните до сегашните народи в труда си „Изповед и душепастирство – пасторологическо изследване“, той доказва повсеместността на изповедта и нейната непреходност във времето³. Според него, независимо от степента на развитие или състоянието, в което може да се намира, у човека могат да се констатират две особени потребности на душата му⁴. Едната е нуждата от *общуване* с другите, от това да знае, че може да се довери на друго човешко същество, защото, както е известно да се казва – *човекът е осъден да бъде социален*; само в интеракциите си с другите човешки създания той може да постигне и собственото си актуализиране и израстване. Виктор Франкъл дори отива още по-далеч като заявява, че*само Азът, който интендира едно Ти, може да интегрира собственото си То*⁵. И затова е нужна близост, доверителност и взаимодействие.

Другата непреодолима потребност, която човек изпитва през целия си живот, е да *споделя* своите вътрешни преживявания, мисли, чувства, намерения, представи. Тя съпътства човека от най-ранна детска възраст, когато още малкото дете търси най-близките си, за да им довери своите грешки, желания, притеснения; и ако липсва страх от наказание, но е налице топло приемане от обгиващите го, това помага да се формира добра основа за духовно-душевното израстване на младия индивид.

Колкото по-интензивни са тези преживявания, особено когато става дума за скръб, болка, неудовлетвореност или вина, толкова по-напориста става и потребността те да бъдат споделени. Двуйка е функцията на споделянето: от една страна, то освобождава много вътрешно пространство в психичния свят на човека – част от товара се прехвърля върху довереното лице и „споделяното страдание

University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 167.

³ Янев, И. Грижа за страдащата душа. София: Фондация за регионално развитие, 2018 [Yanev, I. Care for the suffering soul. Sofia: Regional Development Foundation, 2018], 5.

⁴ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 167.

⁵ Франкъл, В. *Лекарят и душата*. Плевен: Лере Артис, 2011 [Frankl, V. The doctor and the soul. Pleven: Lege Artis, 2011], 21.

става половин страдание“. От друга страна, докато човек изговаря и споделя, особено ако това става на близки на него хора, той може да научи, да разбере, да осъзнае за себе си много неизвестни неща, които биха си останали такива, ако не бяха *вербализирани*⁶. Този себеопознавателен ефект на изговарянето е залегнал и в същността на терапевтичния разговор, а в контекста на християнския живот – и на изповядването на греховете пред духовник. Защото човек не е способен да се изповяда сам на себе си, а и на Бога в себе си, както казва Владета Йеротич и цитира Маграсий: „Да се изповядаш директно на Бога, значи да се изповядаш на самия себе си. Грехът трябва да се извади на светло. Тогава старият човек се гърчи като риба на сухо“⁷. В подкрепа на това са думите на Виктор Франкъл, който казва, че „многократно, при това от различни гледни точки е ставало дума за психотерапевтичното значение на изповедта. Постоянно се потвърждава тезата, че дори самото изричане като такова оказва съществено терапевтично въздействие. Казаното в предходните глави във връзка с терапията на страховете и натрапливите неврози относно ефекта от обективизирането на симптомите и дистанцирането на пациента от болестта важи също и за *изричането* като цяло, за изричането на душевната воля изобщо“⁸.

Проф. Димитров прави задълбочен анализ на психическото проявление на тази потребност, благотворните начини за нейното удовлетворяване (най-вече чрез светото Тайнство на изповедта и покаянието) и фаталните или недотам фатални, но достатъчно съкрушителни резултати в случай на нейното потискане или деструктивни опити за задоволяване. Вследствие на греховната си покварена душа човек изпитва такива грандиозни вътрешни борби и раздвоения, че просто не е способен да ги понесе. В него напира копнежът да се освободи от този „страшен вътрешен гнет“, но същевременно и усеща своето нравствено безсилие да го направи.

⁶ Йеротич, Вл. Християнството и психологическите проблеми на човека. София: Фондация „Покров Богородичен, 2014 [Yerotich, Vl. Christianity and the psychological problems of man. Sofia: “Pokrov Bogorodichen” Foundation, 2014], 264.

⁷ Йеротич, Вл. *Християнството и психологическите проблеми на човека*. София: Фондация „Покров Богородичен, 2014 [Yerotich, Vl. Christianity and the psychological problems of man. Sofia: “Pokrov Bogorodichen” Foundation, 2014], 272.

⁸ Франкъл, В. *Лекарят и душата*. Плевен: Лере Артис, 2011 [Frankl, V. The doctor and the soul. Pleven: Lege Artis, 2011], 223.

От психологическа гледна точка тези процеси много често остават неосъзнати и чрез различните психични механизми на изтласкване, потискане, отрицание, проекция и др. психиката се опитва да се справи.

Днешният човек, поради предимно материалната си ориентираност, почти до пълното си срастване с нея, и откъсването от изконните християнски ценности, почти до пълното им отхвърляне, в особено големи размери изпитва непреодолими духовно-душевни страдания, както и психотелесни разстройства (като несъзнавано проектиране на неразрешените психични страдания върху сомата). Опитите да се справи с тях са различни – от най-разрушителните и самоунищожителни практики като прекаляване с алкохол, зависимости, трескаво търсене на удоволствия и т.н., през сътворяването на кумири и авторитети, с които да се идентифицира, до илюзорното издигане на собственото си иначе безкрайно крехко Аз.

Въпреки тези деструктивни опити дълбоко вкорененият „инструмент“ на трансцедентното, „гласът Божи“ или „мъдростта на сърцето“ (*sapientia cordis*) никога не може да бъде напълно заглушен, никога не стихва да напомня за себе си. Най-задълбоченият и посветен изследовател на логотерапевтичната доктрина на Франкъл Елизабет Лукас, като описва този най-съкровен вътрешен глас – съвестта, ни насърчава да бъдем бдителни, защото в нас бушуват и други гласове и могат ни доведат до заблуждение: „Чистата ви съвест е най-верният ви приятел. Тя ви превежда през всички бури на живота и като стрелка на компас ви насочва към онази тиха точка, където това, което сте решили, е наистина *добро*. Компасът не ви се кара, ако не уцелите посоката. Той постоянно се движи с вас и щом го погледнете, отново намирате посоката, към която сте се насочили. Но във всеки случай е нужно да проверявате кое идва от свръх-Аза. Дали това не е нещо, което би се харесало на другите хора. Или пък е нещо, което просто би ви спестило неудобства. Съвестта – вашият собствен вътрешен глас, говори тихо и неподкупно. Понякога е необходима смелост, за да го послушате, но ще видите какъв триумф е след това, когато се почувствате в мир със себе си“⁹. „Строго погледнато, съвестта не

⁹ Лукас, Е. *Психотерапия с достойнство. Логотерапия нагледно*. София: Ейч Ем Ар Лорос, 2022 [Lukas, E. *Psychotherapy with dignity. Logotherapy in action*. Sofia: HMR

зове никого, тя говори чрез мълчанието“ – брилянтно го е казал пък Мартин Хайдегер.

Макар и „мълчалив“ обаче този глас е силно настоятелен; той нарушава душевния мир у човека¹⁰ и му причинява страдания, които той не е в състояние да понесе. Съвестта, разсъждава Владета Йеротич, не е нито говор, нито глас, нейното съдържание е чувството за вина¹¹. И като „инструмент“ с най-фини струни, извечен и непоколебим, той трудно може да бъде измамен или напълно притъпен. Под напора на неговата сила човекът е подтикнат да потърси начин да снесе този товар от себе и да получи облекчение. Какво по-гениално решение от устното покаяно изповядване на греховете би могло да бъде намерено въобще, чрез което човешката душа да отприщи бремето на греха, да го освети и така да се очисти и спаси. Човекът винаги, а колко повече днес, копнее да намери облекчение на своята непосилна – понякога осъзната, друг път напълно неосъзната – вътрешна обремененост, „да изповяда своята многоликост и виновност. Да открие всички тъмни петна на своята душа и съвест. Да претърпи дори страдания и наказания. Но да се почувства цялостен човек... Със светла облечена и отново радостна душа“¹².

Антропологически погледнато, да бъдеш човек, означава в теб да съществува инстанция, която чува гласа на „логоса“. Да бъдеш човек, означава обаче да притежаваш и силата да решиш дали да игнорираш този глас, или да го превърнеш в своя пътеводна светлина¹³. Затова поради дадената му свободна воля човекът *може и трябва* да реши дали да послуша призива на този глас и да пристъпи към светото

Logos, 2022], 26.

¹⁰ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 169.

¹¹ Йеротич, Вл. *Християнството и психологическите проблеми на човека*. София: Фондация „Покров Богородичен, 2014 [Yerotich, Vl. Christianity and the psychological problems of man. Sofia: “Pokrov Bogorodichen” Foundation, 2014], 236.

¹² Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 169.

¹³ Лукас, Е. *Психотерапия с достойнство. Логотерапия нагледно*. София: Ейч Ем Ар Лорос, 2022 [Lukas, E. Psychotherapy with dignity. Logotherapy in action. Sofia: HMR Logos, 2022], 10.

тайнство или да остане в лоното на греховността си; не намирайки вяра и сили в себе си (а защо не и поради крайна небрежност!) той може да стигне до печален край, подобно на Иуда, за когото Св. Писание казва: „Отиде, та се обеси“ (Мат. 27:5).

Предмет, подбуди, цел на сакраменталната изповед

След обстояния си преглед на изконната и непроменима човешка необходимост от изповядване на греховете проф. о. Христо Димитров очертава отделните компоненти на цялостния процес за осъществяване на светото покаяно тайнство: *предмет, подбуди, цели на изповедта*. Изхождайки от единствената възможна и най-главна причина за всичките тези страдания и вътрешни борби на човека, неговото лутане и копнежи да се освободи от тях, той недвусмислено заявява, че предмет на изповедта е *грехът* в неговите най-различни проявления¹⁴. С грехопадението страшната сила на греха всепрониква в човешката природа и завинаги бива предпоставена наклонността на човека да греши и прегрешава. Един много добър психологически прочит на този прастар феномен ни дава Елизабет Лукас: „... присъща само на човека е и тъмната страна на неговото съществуване – фактът, поради който той може да се превърне във „виновен“. Това също ни отличава от кучетата и котките. Лисицата, прегризала гръкляна на гъската, не се чувства виновна. Феноменът „вина“ е запазен единствено за нас, хората. Това е изначален феномен – фундаментална потенция на човешкия вид – следствие от нашата свобода и отговорност“¹⁵.

В контекста на християнското разбиране преди всичко, казва проф. Димитров, „грехът е беззаконие“ (1 Иоан. 3:4) и продължава – той е непослушание на Божията воля и престъпване на Божия закон. Защото „дето няма закон, няма и престъпване“ (Рим. 5:14). С погазването на закона и волята Божии, се ражда злото – „абсолютното зло“, което генерира нравственото зло в човешкия живот и откъсва човека

¹⁴ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 170.

¹⁵ Лукас, Е. *Психотерапия с достойнство. Логотерапия нагледно*. София: Ейч Ем Ар Лорос, 2022 [Lukas, E. *Psychotherapy with dignity. Logotherapy in action*. Sofia: HMR Logos, 2022], 138.

веднъж от Бога, веднъж от себе си. За психологическата наука (и не само) като област, която изучава човека и неговия вътрешен свят, все още стои неразрешен докрай въпросът за трагизма на човешкото създание и пагубното саморазрушение, до което то и само то може да се доведе. За християнската мисъл обаче интерпретацията е излишна, защото първородният грях и всеки следващ е това, което причинява „... дълбока повреда и трагичен упадък на нравственото чувство и на волята у човека“.

Това е в основата на психологическата необходимост, респ. подбудата, която кара както вярващия, така и невярващия да търси начини да се освободи от водовъртежа на бушуващите у него вътрешни терзания и лутания и да пристъпи към изговарянето им, към осветяването и споделянето им, за да стане по-леко на изтерзаната душа. Тук проф. Димитров разграничава обаче подбудите по техния характер: от една страна са, както той ги нарича, *естествените подбуди* като срам, страх, надежда, болка, страдание, любов към себе си и другите, подтик към лично съвършенство и благоденствие за другите. От друга, за вярващия християнин това вече може да е *„чувството на любов, благоговение и вярност към Бога, към Неговата света воля и към Неговите закони, които грехът нарушава“*¹⁶. За последните това е възраждане за нов живот и затова сакраменталната изповед на греховете е наречена още възраждане, повторение на кръщението, второ кръщение.

Така стигаме и до основната и най-съкровена *цел* на сакраменталната изповед, която може да бъде схваната като двукомпонентна, двуизмерна: от една страна или на първо време това е да се освободи и облекчи душата от вината и бремето на греха, за да може след това, с олекнала и очистена душа, човек да възстанови *духовния си живот и да постави ново свето начало*, да потегли обратно по пътя към своето богоподобно съществуване и Христово съвършенство. Тук проф. Димитров недвусмислено намеква за посоката, в която са обърнати силите и на вярващия християнин, и на неговия духовен изповедник – бъдещето и бъдещия по-добър живот, а не миналото в опити то да бъде прогонено, преработено, преживявано отново и

¹⁶ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 176.

отново. В своята (понякога доста яростна) полемика с психоаналитичната доктрина на Фройд Виктор Франкъл отхвърля нуждата от непрекъснатото равение в миналото на човека, като се аргументира, че в крайна сметка лекарят или в частност психотерапевтът трябва да се стреми да извлече от болния възможно най-много – не като тайни, а като човешка ценност¹⁷.

Психологически моменти при изповедта

В този понякога по-дълъг, друг път по-кратък процес на изповядване на греховете и покаянието изобщо проф. Христо Димитров очертава няколко изключително важни психологически моменти или етапи, които са ключови за духовното пречистване и израстване на християнския вярващ: *себеизпитване или още изпитване на своята съвест; себепознание; себепобливание; разкаяние; намерение*.

Себеизпитването или изпитването на своята съвест, според проф. Димитров е „първата стъпка“ от големия покаен процес, в който „ние изследваме дълбочините на нашето нравствено същество до най-малки подробности...“¹⁸. Целта е да се вземем *дълбоко* в многопластовата структура на нашата душевност, да притеглим злото в нас, да очертаем недостатъците и слабостите си, да ги сведем до знанието на нашия Аз, за да може със силата на духовната си личност (и Божията благодат) да вземем решение да им се опълчим, да им се противопоставим и в крайна сметка да премахнем от себе си.

На съвременен език този процес е широкопопулярен особено в психологическата литература като рефлексия (или още по-познат, но и по-малко правилен, като себерефлексия – бел.авт.). Макар че от псих. гл. т. рефлексията е повече насочена към изследване не толкова на злото в нас, на слабостите и грешките ни, а по-скоро се схваща като процес на изучаване на собствените чувства, емоции, потребности, желания и копнежи, както разбира се и на мислите, възгледите, убежденията. И в това се заключава съществена разлика между двата

¹⁷ Франкъл, В. *Лекарят и душата*. Плевен: Лега Артис, 2011 [Frankl, V. The doctor and the soul. Pleven: Lege Artis, 2011], 22.

¹⁸ Димитров, прот. Хр. *Пасторско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 178.

себепознавателни процеса, която представлява подбудителният характер съответно при единия и при другия. Общият знаменател е изискването за уединение, което е крайно необходимо, за да се постигне този процес било като изпитване на собствената съвест, било като изследване на интерпсихичния живот на човека. „Човекът, вгълбен в себе си, достига до сърцевината на своята същност. След първия вик, след плача и риданието, в него постепенно става спокойно. Той все още не може да проумее случилото се, но тишината е търпелива, тя не притиска“¹⁹.

Затова важно е да се подчертае, че в контекста на сакраменталната изповедна практика себеизпитването се занимава с греха и греховете в нас или както отец Димитров много точно е определил като сверяване, „съпоставяне на всяко наше действие с Божия закон и с нашия идеал“.

Себепознаването е другият непреходен процес, който придружава човека от най-дълбока древност. Тук не може да не се отдаде необходимото признание на психологическата наука, която почти императивно следва Сократовия завет „Познай себе си“. И въпреки това човекът нито е станал по-малко зъл, нито психично по-здрав и цялостен. В опит все пак да се намери някакво утешително обяснение са думите на Св. Исаак Сирийн: *Който се е удостоил да види самия себе си, стои по-високо от онзи, който се е удостоил да види ангели*, които безапелационно говорят за трудността на човека да опознае сам себе си. И вероятно една от главните причини за тази нелека, стигаща в някои човешки животи до невъзможност, задача е именно *страхът* човек въобще да поиска да погледне вътре в себе си, сякаш усещайки, че няма да може да понесе онова, което би видял. Фройд, Юнг и техните последователи безспорно са разгадали част от психологическия пъзел, като разкриват многото защитни механизми на проекции, идентификации, отрицания, Сянката и др., чрез които психиката се опитва да заобиколи собствената си немощ и някак да оцелее в света. Неопровержимо е обаче страданието особено на днешния човек, защото, както казва Владета Йеротич – без Христос и Христовата помощ не е възможно да опознаем себе си, „Защото всеки друг опит за себепознаване, оголен, без маска, без персона, разобличавайки

¹⁹ Лукас, Е. *В тъгата любовта продължава да живее*. София: Ейч Ем Ар Логос, 2021 [Lukas, E. In sadness, love lives on. Sofia: HMR Logos, 2021], 8.

сянката в себе си, и следователно лишавайки се от всички проекции, отричания... води до непоносимото познание, което трябва да бъде преживяно, а не абстрактно мислено, за абсолютната нищожност на човека²⁰.

В контекста на християнската изповед *себепознанието* с цялата му трудност и несигурност, според проф. Димитров е „абсолютно необходимо“. Отново в перспективата на изповедната практика то „съдейства главно за да може да се прецени нецелесъобразността или злината на дадена постъпка“²¹. То, така да се каже, е като барометър за нашата виновност – реална или нереална, адекватна или не, осъзната или неосъзната.

Друг важен психологически момент е *самообвинението*. Според проф. Христо Димитров то е особено душевно състояние, при което се формира чувството на виновност или още съзнанието за вина. То е в следствие на събудената съвест, чийто интензитет на присъствие е различен при различните хора, в зависимост от нивото на развитие на тяхната нравственост и духовност. За съвременния човек се е превърнала в болезнена тенденция склонността да се отрича или потиска вината, при което, по думите на Владета Йеротич, несъзнателното чувство за вина се трансформира в злоупотреба с различни вредни пристрастяващи вещества, агресивни прояви и най-разнообразни психосоматични проявления *поради невъзможността то да бъде понесено*.

За да се стигне до следващия етап на истинско разкаяние, *самообвинението* или както още се нарича съкрушение за греховете, е абсолютно необходимо условие. За разлика от отношението на психотерапията към формирането на чувство на вина, където то бива схващано по-скоро като нездравословно, в християнската традиция то е не само нужно, но дори задължително. (Още една съществена разлика!)

Разкаянието може би представлява най-голям интерес за изследване особено от психологична гл. т., тъй като, то, според проф.

²⁰ Йеротич, Вл. *Завръщане към Отците*. София: Фондация „Покров Богородичен“, 2013 [Yerotich, Vl. *Return to Fathers*. Sofia: “Pokrov Bogorodichen” Foundation, 2013], 151.

²¹ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. *Pastoral theology*. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 205.

Димитров, като цяло, а и в частност на сакраменталния акт на изповядване на греховете се отличава с многокомпонентната си психична структура. В него участват основните психични сили: *разум, чувства и воля*, където всяка една от тях има отношение към целия комплекс и едновременно прониква в цялостното преживяване²². От тази гл. т. това особено сложно душевно състояние съотнесено към всяка една от действащите психични сили, включени в него, един път представлява познание на вината за извършената постъпка, постигане на осъзнатост за нея, което е израз на когнитивната функция на разума. След това в емоционален план разкажанието е чувство на съжаление и недоволство, скръб, болка, страдание от стореното. И накрая като израз на силата на волята – решение да се надмogne мъчителното чувство.

Франкъл брилянтно е описал възможността за противопоставяне една на друга на трите психични сили у човека и е обозначил този феномен като ноопсихичен антагонизъм в своята десета теза за личността. Той пояснява, че духът съществува само във връзка с психофизикума. Въпреки това на този задължителен психофизичен паралелизъм може да се противопостави факултативно ноопсихичният антагонизъм. Или както много просто го изразява неговата ученичка Елизабет Лукас: „**Това означава:** психиката се движи в една посока, а духът на човека съзнателно и волево може да поеме в друга“²³.

Благодарение на това, човекът притежава способността за заемане на лична позиция.

В тази връзка е разсъждението на отец Христо Димитров, който поставя разкажанието и на една друга плоскост, а именно като сблъсък на две схващания в човека: от една страна е дълбокото недоволство в душата му, когато въз основа на извършеното лошо деяние той схваща етичното и доброто и това, към което те го призовават, а от друга е безпрекословната му осъзнатост за „грамадната разлика между тоя начин на неговото постъпване и истинския израз на неговото

²² Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 183.

²³ Лукас, Е. *Впрегни звезда в колата си. Какво ни води напред в живота*. София: Ейч Ем Ар Логос, 2022 [Lukas, E. Tie your cart to a star: What gets us ahead in life. Sofia: HMR Logos, 2022], 91.

искане, между неговото реално битие и етичното искане или идеала, като най-дълбок смисъл на живота му²⁴. Какво по-голямо доказателство за трудната борба на тия две сили у човека има от думите на Св. Апостол Павел до римляни: „Не това, що желая върша, а онова, що мразя, него правя“ (Рим. 7:17 и 18). Какво е мястото на разкаянието иначе в психотерапевтичната практика, много добре говорят думите на Лукас, която казва, че разкаянието като метод за поправяне на вина „е особено непознато в психотерапията, защото то представлява директна стъпка в областта на пастирската грижа за душата“²⁵.

Заклучение

И накрая трябва да се отбележи, че разкаянието като религиозно-нравствено преживяване съдържа в себе си и едновременно с това е преход към *намерението* не само да се поправи вината, но и намерението за един по-добър, нравствен живот въобще.

Тук с особена сила и преди всичко действа волевият фактор, който, както казва проф. Димитров, *довежда каещия се до едно самоподигане, което е самото намерение и решение да поправим живота си*.

За нуждата от задействането на волята, особено в края на разкаянието, и достигането до онова дълбоко вътрешно състояние на най-искрено и твърдо намерение за поправяне са думите на Иисус Христос, когато казва: „Иди и повече не съгрешавай! – Ето, ти оздравя: недей греши вече...“ (Иоан 5:14). От всичко казано може да се заключи, че християнската църковно-сакраментална изповед като едно могъщо средство на индивидуалното християнско душепастирство в най-висока степен отговаря на дълбока и неизкоренима потребност на душата и съвестта на човечеството²⁶ навсякъде и през всичките векове на неговото съществуване.

²⁴ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 183.

²⁵ Lukas, E. *The Therapist and the Soul. From fate to freedom*. Virginia: Purpose Research, LLC, 2015, 167

²⁶ Димитров, прот. Хр. *Пастирско богословие*. Ч.2. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005 [Dimitrov, prot. H. Pastoral theology. Part 2. Sofia: University Press „St. Kliment Ohridski“, 2005], 170.

Библиография

Лукас, Е. Ориентирана към смисъла психотерапия. Логотерапията на Виктор Франкъл на теория и на практика. София: Ейч Ем Ар Логос, 2024 [Lukas, E. Meaning-Centred Psychotherapy. Viktor Frankl Logotherapy in theory and practice. Sofia: HMR Logos, 2022].

Лукас, Е. Психотерапия с достойнство. Логотерапия нагледно. София: Ейч Ем Ар Логос, 2022 [Lukas, E. Psychotherapy with dignity. Logotherapy in action. Sofia: HMR Logos, 2022].

Лукас, Е. Впрегни звезда в колата си. Какво ни води напред в живота. София: Ейч Ем Ар Логос, 2022 [Lukas, E. Tie your cart to a star: What gets us ahead in life. Sofia: HMR Logos, 2022].

Лукас, Е. Днес е първият ден от остатъка на живота ти. София: Ейч Ем Ар Логос, 2024 [Lukas, E. Today it's the first day of the rest of your life. Sofia: HMR Logos, 2024].

Лукас, Е. От страха към спокойствието на душата. София: Ейч Ем Ар Логос, 2022 [Lukas, E. From fear to peace of soul. Sofia: HMR Logos, 2022].

Франкъл, В. Лекарят и душата. Плевен: Лече Артис, 2011 [Frankl, V. The doctor and the soul. Pleven: Lege Artis, 2011].

Франкъл, В. Теория и терапия на психичните разстройства. Плевен: Лече Артис, 2018 [Frankl, V. On the Theory and Therapy of Mental Disorders: An Introduction to Logotherapy and Existential Analysis. Pleven: Lege Artis, 2011].

Франкъл, В. Воля за смисъл. Плевен: Лече Артис, 2011 [Frankl, V. The will to meaning. Pleven: Lege Artis, 2011].

Франкъл, В. Човекът в търсене на смисъл. София: Хермес, 2024 [Frankl, V. Man's Search for Meaning. Sofia: Hermes, 2024].

Lukas, E. Living Logotherapy. Logotherapy Principles and Methods. Bamberg: Elisabeth-Lukas-Archiv gGmbH, 2020.

Frankl, V. The Unconscious God. New York: Simon and Schuster, 1975.